

Terminologia, thesaurus vai ontologia?

Carita Bjon, FM

Kela

14.5.2014

Sisältö

- ✓ Sanastotyö: mitä, miksi miten?
- ✓ Sanastotyön käsitteitä
- ✓ Terminologinen sanasto, tesaurus, ontologia
- ✓ Kirjallisuutta

Sanastotyö: Mitä, miksi, miten?

Mitä on sanastotyö (terminologinen työ)

Määritelmä:

työ, johon kuuluu tietyn erikoisalan käsitteitä ja niiden **nimityksiä koskevan tiedon systemaattinen kerääminen, analysointi, kuvaaminen ja esittäminen**

Huomautus:

työ perustuu terminologiaan (terminologiaoppiin) ja koostuu usein monista työvaiheista, joita ovat esimerkiksi sanastus, käsiteanalyysi, määritelmien kirjoittaminen, sopivien nimitysten valinta ja termistön esittäminen terminologisena sanastona tai termitietokantana.

Lähde: Terminologian sanasto, TSK 36.

... nimityksiä koskevan tiedon systemaattinen kerääminen, analysointi ...

Sairaanhoitokorvaukset : Sairausvakuutuslain perusteella korvataan asiakkaalle osa yksityisen terveydenhuollon palveluntuottajan perimistä kustannuksista, kun kyseessä on tarpeellinen sairauden hoito

Hakeaksenne **sairaanhoidon korvausta** ulkomailta ostetuista lääkkeistä ...

Kela-korvausta ei myönnetä julkisesta terveydenhuollosta eli terveystarkastuksista, rokotuksista ...

Sairausvakuutuskorvausten saaminen edellyttää, että kuulut Kelan sairausvakuutuksen piiriin.

... kuvaaminen ja esittäminen.

sairaanhoidonkorvaus (1); sairaanhoidon korvaus
ei: Kela-korvaus; sairausvakuutuskorvaus (2)

sv sjukvårdsersättning

inte: FPA-ersättning; sjukförsäkringsersättning (2)

sairaudesta, *raskaudesta* tai *synnytyksestä* aiheutuneista
tarpeellisista sairaanhoidon kustannuksista maksettava
sairausvakuutuskorvaus (1)

(Kela-korvaus-sanana käyttöä ei suositella Kelan maksamista sairaanhoidonkorvauksista, jos on tarve ilmaista tarkasti, mistä korvauksesta on kyse.)

Miksi sanastotyötä tehdään?

- ✓ Sanastotyön avulla selkeytämme asiantuntijoiden välistä viestintää ja tietojärjestelmien välistä tiedonvaihtoa *yhtenäistämällä ja vakiinnuttamalla* erikoiskielen käsitteistöä.
- ✓ *Termisuositukset* : Millainen on hyvä termi? Vrt. kuntoutustuki ↔ määräaikainen työkyvyttömyyseläke; vammaisetuus ↔ vammaistuki).
- ✓ *Yhtenäisen* käsitteistön avulla vältämme väärinkäsityksiä.
- ✓ *Vakiintuneen* käsitteistön avulla vältämme sen, ettei käsite suositeltavine termeineen aiheettomasti muutu (vrt. eläkkeensaajien hoitotuki → eläkettä saavan hoitotuki).
- ✓ Yhtenäinen, vakiintunut käsitteistö tarvitaan ihmisten välisessä viestinnässä ja tietojärjestelmien kautta tapahtuvassa tiedonvaihdossa.
- ✓ Monikielisestä sanastosta on apua käännoistyössä.

Miten sanastotyötä tehdään?

- ✓ Sanaston kohteena olevan erikoisalan asiantuntijat valitsevat [lähdeaineiston](#), joka käytetään sanastuksessa ja käsiteanalyysissä.
- ✓ [Esitermit](#) poimitaan lähdeaineistosta.
- ✓ Esitermien joukosta erikoisalan asiantuntijat valitsevat sanaston termit.
- ✓ Terminologi laatii [käsitekaavio-](#) ja [määritelmäehdotukset](#) ja ehdottaa [suositeltavat termit](#) ja [synonyymit](#).
- ✓ Asiantuntijat ottavat kantaa ehdotuksiin [sanastokokouksissa](#) ja hyväksyvät ne mahdollisten muutosten jälkeen.
- ✓ Asiantuntijat päättävät, onko termi [suositeltava](#), [sallittava](#) (synonyymi), [ei suositeltava](#), [hylättävä](#) tai [vanhentunut](#) (†). Kielenkääntäjät ottavat kantaa termivastineisiin.
- ✓ Sanastoluonnos lähetetään tarvittaessa [lausuntokierrokselle](#), jonka jälkeen erikoisalan asiantuntijat ottavat kantaa lausuntojen muutosehdotuksiin.

Ks. Sanastokeskus TSK, [Sanastotyö](#) ja Sanastotyön opas (Helsinki, 2006).

Mistä löytyy Kelan terminologinen sanasto (ja muita sanastoja)?

Kelan terminologinen sanasto: Terveysteen liittyvät käsitteet, 2. laitos (PDF) julkaistiin 2012.

- Kelan terminologinen sanasto: Etuuxsiin liittyvät käsitteet (500 käsitettä) julkaistaan 2014 sivulla

<http://www.kela.fi/> > Tietoa Kelasta > Lait ja ohjeet > Kelan termit ja

[TEPA](#)- termipankissa (Sanastokeskus TSK).

- Muita termipankkeja:

[Valter](#), Valtioneuvoston termipankki

[Rikstermbanken](#), Sverige

[IATE](#) InterActive Terminology for Europe

Sanasto- ja ontologiahankkeita

- ✓ [Sanastokeskus TSK](#)
- ✓ [Valtioneuvoston kielipalvelu](#)
- ✓ [Tieteen kansallinen termipankki](#)
- ✓ [THL Sanastotyö](#)
- ✓ [Yhteentoimivuus.fi](#) on julkisen hallinnon yhteentoimivuutta edistävä kansallinen portaali ja tietopankki > [Tietojen kuvaus](#)
- ✓ [ONKI](#) > YSO

Sanastotyön käsitteitä

Sanastotyön käsitteitä

termi

erikoisalalla käytettävä yleiskäsitteen nimitys

käsite

tiedon yksikkö, joka muodostuu käsitepiirteiden ainutkertaisesta yhdistelmästä

määritelmä

käsitteen kuvaus, jonka tulee erottaa käsite sen lähikäsitteistä

termitietue

terminologisesta tiedosta koostuvan rakenteisen aineiston osa, joka sisältää yhtä käsitettä koskevat tiedot

käsitejärjestelmä

käsitteiden ja niiden välisten käsitesuhteiden muodostama järjestelmä

Lähde: TSK 36

Käsite on tiedon yksikkö, joka muodostuu käsitepiirteiden ainutkertaisesta yhdistelmästä

katt

cat

kissa

Määritelmä on käsitteen kuvaus, jonka tulee erottaa käsite sen lähikäsitteistä

Termi on erikoisalalla käytettävä yleiskäsitteen nimitys

Termitietue

perhe-etuus; lapsiperhe-etuus

mieluummin kuin: vanhempainetuus

sv familjeförmån; förmån för barnfamiljer

perheeseen syntyvästä tai adoptoitavasta lapsesta tai lapsen hoidosta aiheutuvien kulujen korvaamiseksi maksettava *etuus*

Perhe-etuuksia ovat esimerkiksi *äitiysavustus, adoptiotuki, lapsilisä, elatustuki (1), lastenhoidon tuet ja vanhempainpäivärahat.*]

Oikeus moniin perhe-etuuksiin ratkaistaan asumiseen perustuvan sosiaaliturvalainsäädännön soveltamisesta annetun lain (1573/1993) mukaan. Esimerkiksi äitiysavustus on asumiseen perustuva etuus.

= suositeltava termi; synonyymi

= ei suositeltava termi

= vastine ruotsiksi

= määritelmä

– ei lakiviittauksia

– määriteltävää termiä ei saa käyttää

= huomautus

– tarpeellinen määritelmää selventävä lisätieto

– lakiviittauksia voi käyttää tarvittaessa

– muuttuvaa tietoa kannattaa välttää (esim. %-lukuja, euromääriä)

Käsitesuhteet: hierarkkinen suhde

[alakäsite perii yläkäsitteen ominaisuudet]

lääke

aine tai valmiste, jonka tarkoituksena on parantaa, lievittää tai ehkäistä sairautta tai sen oireita tai jota käytetään terveydentilan tai sairauden syyn selvittämiseen

itsehoitolääke

lääke, jota saadaan myydä
ilman lääkemääräystä

reseptilääke

lääke, joka saadaan luovuttaa
apteekista vain
lääkemääräyksen perusteella

erottava piirre

Käsitesuhteet: koostumussuhde

[kokonaisuus-osa –suhde]

lääkäripalkkiotaksa

lääkäriin toimenpidetaksan ja lääkäriin vastaanottopalkkiotaksan muodostama taksakokonaisuus

lääkäriin vastaanottopalkkiotaksa

korvaustaksojen muodostama taksakokonaisuus, jota sovelletaan lääkärien tai lääkäriin tehtävässä toimimaan oikeutettujen lääketieteen opiskelijoiden vastaanottoon käyttämän ajan korvaamiseen

lääkäriin toimenpidetaksa

korvaustaksojen muodostama taksakokonaisuus, jota sovelletaan lääkärien tai lääkäriin tehtävässä toimimaan oikeutettujen lääketieteen opiskelijoiden suorittamien toimenpiteiden korvaamiseen

erottava piirre

Käsitesuhteet: funktiosuhde

työkyky

työntekijän fyysisen, psyykkisen, kognitiivisen ja sosiaalisen toimintakyvyn ja ammattitaidon muodostama kokonaisuus suhteessa työn vaatimuksiin

työkyvyttömyys

sairauden tai vamman aiheuttama **työkyvyn** heikkeneminen siten, ettei henkilö kykene tekemään työtä

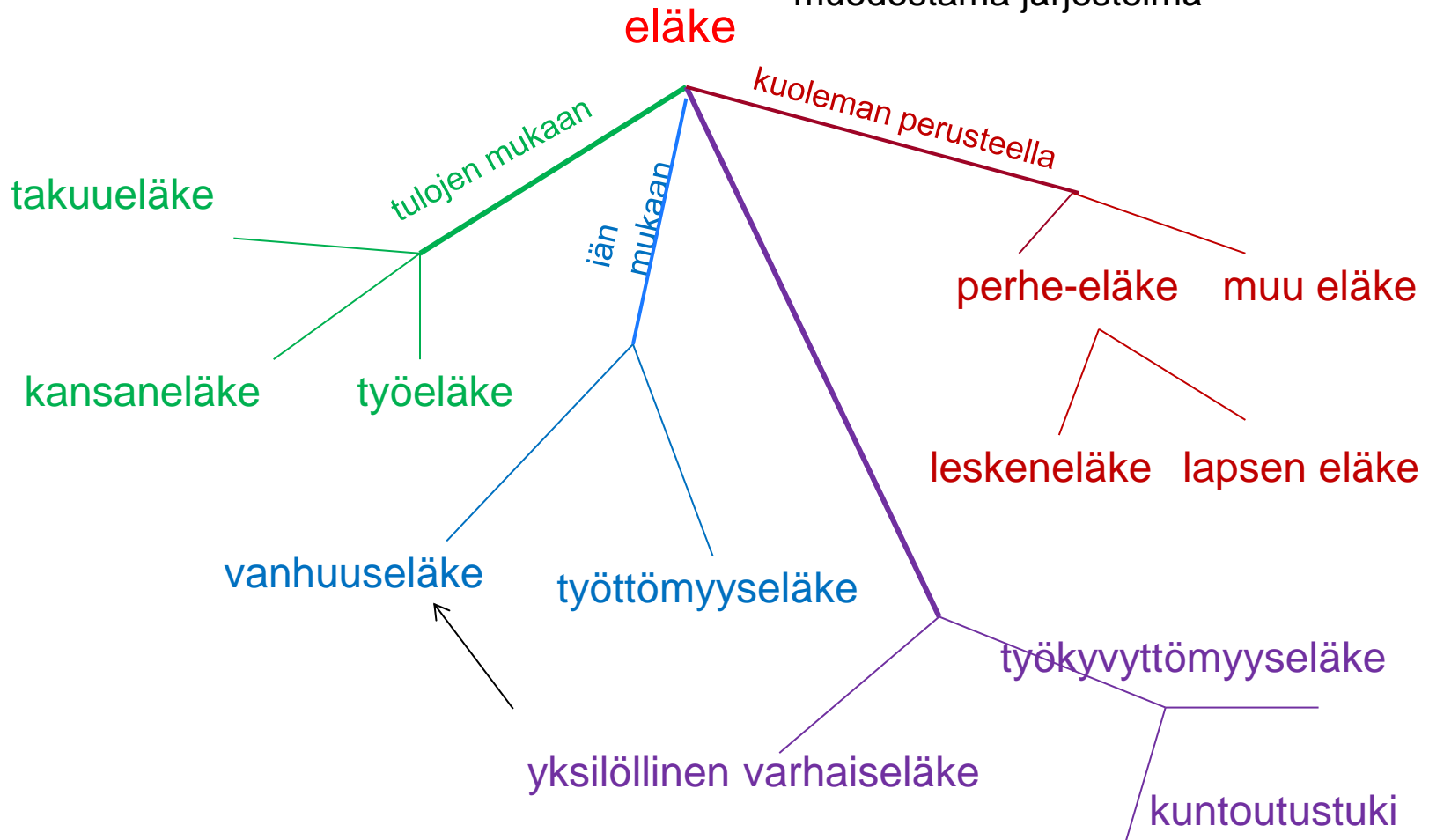
työkyvyttömyyseläke

eläke, jonka tarkoitus on turvata henkilön toimeentulo tai korvata ansiotulon menetystä **työkyvyttömyyden** takia

kuntoutustuki; määräaikainen työkyvyttömyyseläke

käsitejärjestelmäkaavio; käsitekaavio

käsitteiden ja niiden välisten **käsitesuhteiden** muodostama järjestelmä

Määritelmävirheitä 1

Liian laaja määritelmä!

eläke

säännöllisesti kerran kuukaudessa maksettava rahasuoritus

** Millä tavalla eläke eroaa esimerkiksi kuukausipalkasta?*

Liian suppea määritelmä !

eläke

etuus, jonka tarkoitus on turvata työelämästä kokonaan poistuneen tai estyneen henkilön toimeentulo

** Ei kata osa-aikaeläkettä eikä perhe-eläkettä!*

Ratkaisu:

eläke

etuus, jonka tarkoitus on turvata työelämästä kokonaan **tai osittain** poistuneen tai estyneen henkilön **tai hänen perheensä** toimeentulo

Määritelmävirheitä 2

Sisäinen kehämääritelmä!

<terveydenhuolto>

tutkimus

terveydentilan selvittämiseen tähtäävä **tutkimus**

Ratkaisu: terveydentilan selvittämiseen tähtäävä **toiminta**

Ulkoinen kehämääritelmä!

sokea

henkilö, jolta puuttuu suuntausnäkö ja joka ei siten voi näkönsä heikkouden vuoksi liikkua ilman **apuvälinettä** tai avustajaa kuin tutussa ympäristössä

apuväline

sokean selviytymistä tukeva tuote

* Sokean määritelmässä on käytetty apuväline-termiä, apuvälineen määritelmässä on käytetty sokea-termiä. Lisäksi apuvälineen määritelmä on liian suppea !

Ratkaisu : **apuväline**

toimintarajoitteen henkilön selviytymistä tukeva tuote

Tarkistuskeino: Termin voi aina korvata käsitelmäritelmällään

työmarkkinatuki

sv arbetsmarknadsstöd *n*

työttömyysetuus, joka voidaan myöntää sellaiselle henkilölle, joka ei voi saada työttömyyspäivärahaa

Termi korvataan käsitelmäritelmällä:

työmarkkinatuki

sv arbetsmarknadsstöd *n*

etuus, jolla turvataan työttömyysajan toimeentulo tai pyritään parantamaan työttömän tai työttömänä olleen edellytyksiä päästä tai palata työmarkkinoille ja joka voidaan myöntää sellaiselle henkilölle, joka ei voi saada työttömyysetuutta, joka voidaan myöntää työssäoloehdon täyttävälle henkilölle

Terminologinen sanasto – tesaurus – ontologia

Termit ovat tarpeen viestinnässä, asiasanat tiedon tallentamisessa ja haussa

termi (term)

erikoisalalla käytettävä
yleiskäsitteen nimitys

termistö (terminology)

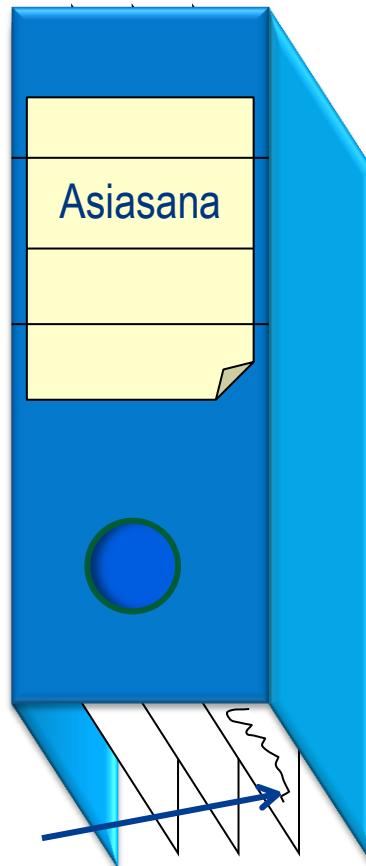
tiettyyn erikoiskieleen
liittyvien nimitysten joukko

terminologinen sanasto (terminological dictionary)

sanasto, joka sisältää
terminologista tietoa

Lähde: Terminologian sanasto

termi

asiasana (index term; descriptor)
indeksointikielen sana tai
sanaliitto, joka kuvaa tiettyä
käsitettä

asiasanasto (index term list)
asiasanojen ja ohjaustermien
luettelo

tesaurus (thesaurus)

asiasanasto, jossa asiasanojen
yhteydessä ilmaistaan niiden
suhteet muihin asiasanoihin ja
ohjaustermeihin

Lähde: Tietohuollon sanasto

Ontologia (IT) on käsitejärjestelmä, jossa käsitteet ja niiden väliset suhteet on kuvattu täsmällisesti ja koneluettavassa muodossa (selitys, useampia lähteitä).

	Terminologinen sanasto	Tesaurus	Ontologia (sisällönkuvailu ja tiedonhaku)
Käyttö-tarkoitus	<p>Kommunikaation selkeyttäminen, tiedon ymmärtäminen, tiedon vaihto (datan nimeäminen).</p> <p>Edistää viestintää ja yhteentoimivuutta</p>	<p>Navigaation helpottaminen ja tiedon löytäminen. Perinteisesti sisällönkuvailun ja haun tueksi. Parantaa saantia ja tarkkuutta. Edistää sisällönkuvailun johdonmukaisuutta, jos asiasanoissa ei ole tulkintamahdollisuuksia.</p>	<p>Navigaation helpottaminen ja tiedon löytäminen; tiedon vaihto.</p> <p>Mm. sisällönkuvailun ja haun tueksi. Parantaa haun saantia ja tarkkuutta. Edistää sisällönkuvailun johdonmukaisuutta Edistää yhteentoimivuutta.</p>
	<p>Liittyy tiettyyn erikoisalaan. Perinteisesti käännoistyön tueksi.</p>	<p>Liittyy usein tiettyyn kokoelmaan ja/tai hakuohjelmaan. Voi liittyä erikoisalaan.</p>	<p>Voi liittyä erikoisalaan</p>
Termi- tai asiasana-valintaan tarvitaan	<p>erikoisalan asiantuntija.</p>	<p>aihepiirin, kokoelman ja hakuohjelman tuntemusta, käyttäjätuntemusta.</p>	<p>mm. substanssin, käyttötarkoituksen ja tekniikan tuntemusta.</p>

Terminologisesta sanastosta väline sisällönkuvailuun ja tiedonhakuun?

Käsitekaavioista on hyötyä.

Riippuu mm. sanaston **termivalinnasta!**

Terminologisen sanastoon valitaan esim.

- käsitteitä, jotka epäselvyyden takia pitää määritellä
- käsitteitä, joiden nimitykset (termit) halutaan vakinaistaa

Sisällönkuvailuvälinettä varten valitaan

- Kohdekokoelmaa ja/tai -alaa kuvaavia käsitteitä
- Hyvä termi ei aina ole hyvä asiasana (vrt. vuotuinen omavastuuosuus – maksukatto, lääkekatto)

Case - organisaation julkaisukokoelmat

Sisällönkuvailu / haku –välineiden tarve:

- ✓ Kirjaston kokoelma (yleensä monikielinen)
- ✓ Intranet – sisäinen tiedotus (voi olla monikielinen)
- ✓ Internet – ulkoinen tiedotus (usein monikielinen)

Tavoitteita:

- ✓ Sisällönkuvailun ja tiedonhaun sekä välineiden päivityksen kokonaisajan säästö = resurssien säästö
- ✓ Hakutuloksen laadun optimointi

Kirjallisuutta

[Kelan terminologinen sanasto](#): Terveysteen liittyvät käsitteet. TSK 44. Helsinki : Kansaneläkelaitos, 2012.

Kelan terminologinen sanasto: Etuuksiin liittyvät käsitteet. Luonnos 2014-03-31.

[Nordic Terminological Record Format \(NTRF\)](#). Oslo: Rådet för teknisk terminologi, 1999

Sanastotyön opas / Heidi Suonuuti. Helsinki: Sanastokeskus TSK, 2006.

[Terminologian sanasto](#). TSK 36. Helsinki: Sanastokeskus TSK, 2006

Tietohuollon sanasto. TSK 20. Helsinki : Sanastokeskus TSK, 1993